

**UCHWAŁA NR XXII/206/2021
RADY GMINY OBRZYCKO**

z dnia 22 marca 2021 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Obrzycko na lata 2021-2024”.

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Rada Gminy Obrzycko uchwala, co następuje:

§ 1. Uchwala się „Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Obrzycko na lata 2021 – 2024”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Obrzycko.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Włodzimierz Janasek

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY OBRZYCKO
NA LATA 2021 – 2024

OBRZYCKO 2020

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	11
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami - zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	13
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	20
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	20
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	20
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020..	21
5.1.4. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030.....	21
5.1.5. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	22
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	23
5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	23
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego...	24
5.2.3. Strategia rozwoju turystyki województwa wielkopolskiego.....	27
5.2.4. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	29
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	30
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	30
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	31
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	36
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	37
6.5. Zabytki archeologiczne.....	37
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	38
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	38
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją	

i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	38
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	42
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	44
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	44
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	46
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	49
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	59
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	61
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	61
10.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	62
10.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	63
10.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	64
10.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	64
10.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.....	65
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	69
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	70
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	71

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury

współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Obrzycko związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Obrzycko na lata 2021-2024 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Obrzycko położona jest w środkowo-zachodniej Polsce, w województwie wielkopolskim, w odległości ok. 45 km na północny-zachód od jego stolicy, Poznania. Posiada status gminy wiejskiej i stanowi jedną z ośmiu gmin tworzących powiat szamotulski, zajmując ok. 10 % powierzchni w jego północno-wschodniej części. Siedzibą władz samorządowych gminy jest miasto Obrzycko o średniowiecznym rodowodzie, które stanowi odrębną gminę miejską i centrum gospodarczo-handlowe dla okolicznych miejscowości, położone nad Wartą, w centralnej części gminy wiejskiej, przy drodze wojewódzkiej nr 185 z Piotrowa do Szamotuł, w odległości 12 km od Szamotuł. Gmina w latach 1975 - 1998 administracyjnie należała do ówczesnego województwa poznańskiego.

Powierzchnia gminy wynosi 110,84 km², w tym użytki rolne zajmują ok. 45 %, stąd funkcją wiodącą gminy jest rolnictwo, natomiast lasy zajmują 48,85 %

powierzchni, a ich największa koncentracja występuje w środkowej i północnej części gminy, która objęta jest ochroną przyrodniczą w ramach sieci Natura 2000: specjalny obszar ochrony ptaków *Puszcza Notecka (PLB300015)* oraz specjalny obszar ochrony siedlisk *Dąbrowy Obrzyckie (PLH300003)*.

Gmina zamieszkiwana jest przez 4 379 mieszkańców (stan z dnia 31.12.2019 r.), co stanowi 4,9 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 41 os./km². Strukturę osadniczą tworzy 12 sołectw: Dobrogostowo, Gaj Mały, Jaryszewo, Karolin, Koźmin, Obrowo, Ordzin, Pęckowo, Piotrowo, Słoplanowo, Stobnicko, Zielonagóra, obejmujących 26 jednostek osadniczych.

Gmina sąsiaduje z gminami należącymi administracyjnie do trzech powiatów:

- od północnego zachodu z gminą wiejską Lubasz, powiat czarnkowsko - trzcianecki,
- od zachodu z gminą miejsko – wiejską Wronki, powiat szamotulski,
- od południowego zachodu z gminą miejsko - wiejską Ostroróg, powiat szamotulski,
- od południowego wschodu z gminą miejsko - wiejską Szamotuły, powiat szamotulski,
- od wschodu z gminą miejsko - wiejską Oborniki, powiat obornicki,
- od północnego - wschodu z gminą wiejską Połajewo, powiat czarnkowsko - trzcianecki,
- gmina wiejska Obrzycko okala pierścieniowo gminę miejską Obrzycko, powiat szamotulski.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych i powiatowych, a także odcinki dróg wojewódzkich: DW nr 182 relacji Wronki – Piotrowo – Sokołowo i DW 185 relacji Piotrowo – Obrzycko – Szamotuły. Gminę przecinają także linie kolejowe: zbudowana w XIX w. linia kolejowa nr 351 łącząca Poznań ze Szczecinem, również nieczynna linia kolejowa nr 381 Oborniki Wielkopolskie – Obrzycko – Wronki, zbudowana w 1910 r., obecnie na przeważającej długości już rozebrana, której starotorze i inne elementy infrastruktury są jeszcze widoczne w krajobrazie gminy; w planach projekt odzyskania i zagospodarowania terenów w celach turystycznych. Na terenie gminy zlokalizowane jest wielofunkcyjne lądowisko w Jaryszewie - Leśna Baza Lotnicza - należące do Lasów Państwowych.

Według podziału fizycznogeograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w dwóch makroregionach: makroregionie Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka, w mezoregionie Kotlina Gorzowska – północna część gminy, zaś

jej południowe tereny należą do makroregionu Pojezierze Wielkopolskie, do mezoregionu Pojezierze Poznańskie. Rzeźba terenu została wykształcona w okresie zlodowacenia bałtyckiego. Deniwelacje terenu nie są znaczne. Najniżej położonym terenem jest dno doliny Warty, stanowiące terasę zalewową wyniesioną na wysokość ok. 40 – 45 m n.p.m. Po obu stronach rzeki rozciągają się terasy nadzalewowa i środkowa oraz terasy wysokie na wysokości 60 m n.p.m. W kierunku południowym terasa środkowa przechodzi w wysoczyznę morenową, o wysokości 70,0 —75,0 m n.p.m. Obszar gminy położony jest w zlewni Warty, której głównymi ciekami na terenie gminy są: przepływająca przez tereny środkowe Warta i jej dopływy - przez południową część gminy rzeka Sama oraz przepływający w północno - wschodniej części gminy Kończak. Uzupełniają je drobne cieki wodne oraz rowy melioracyjne. Gmina jest obszarem mało zasobnym w surowce mineralne. Udokumentowane złoża kruszywa naturalnego znajduje się w miejscowości Piotrowo.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w czasach średniowiecza i nowożytnych. Średniowieczną metrykę wielu miejscowości potwierdzają dokumenty źródłowe, które wskazują, iż w roku 1218 istniały już Słopanowo i Kobylniki, Obrzycko jest wzmiankowane, jako *Oberiz*, w 1238 r., a już w 1298 r. biskup poznański Andrzej Szymonowicz potwierdza istnienie tutaj kościoła. Piotrowo natomiast wzmiankowane jest w 1280 r., Gaj Mały wymieniany jest w 1284 r., Pęckowo w 1337 r., Ordzin w 1394 r., a Jaryszewo wzmiankowane jest w 1408 r. Miejscowość Obrzycko, siedziba samorządu gminy wiejskiej, była w średniowieczu siedzibą kasztelana Nieborza (Nebora), o którym wspomina dokument z 15 lutego 1238 r., kasztelania zaś była rozlokowana na wzgórzu, na lewym brzegu Warty, na cyplu utworzonym przez rzeki Wartę i jej dopływ Samę, w miejscu gdzie już w wiekach VII i VIII miał znajdować się gród obronny. Kolejnym kasztelanem obrzyckim był Janusz, wymieniany w 1253 r., następnym, trzecim kasztelanem był Włost, wzmiankowany w 1280 r. Ostatnim kasztelanem był Jan zwany Obrzyckim, o czym wspominają dokumenty z 1390 r. Jako miasto Obrzycko wzmiankowane jest w 1458 r., było wówczas własnością Nałęczów-Obrzyckich. Ok. 1580 r. Obrzycko wzmiankowane jest w źródłach jako wieś. Ponowna lokacja miasta nastąpiła 24 marca 1638 r., na prawie magdeburskim, mocą przywileju króla Władysława IV dla księcia Krzysztofa Radziwiłła, hetmana wielkiego litewskiego, który odkupił w 1637 r. Obrzycko i kilka okolicznych wsi od Jana Powalskiego.

W wiekach XVII - XIX Obrzycko było znaczącym ośrodkiem przemysłu tkackiego. Od poł. XVII w. do 1738 r. stanowiło własność Radomickich, w 1739 r. miasto na krótko znalazło się w rękach Mielżyńskich, by następnie, od 1742 r. aż do 1945 r., stać się własnością Raczyńskich. W 1825 r. Atanazy Raczyński założył tutaj ordynację obrzycką, obejmującą liczne majątki, m.in. miasto wraz z zakupionym w 1842 r. pobliskim, usytuowanym na przeciwnym brzegu Warty majątkiem Zielonagóra i majątkiem w Gaju Małym, gdzie od 1845 r. znajdowała się siedziba ordynacji. W 1934 r. miasto ponownie utraciło prawa miejskie, by je odzyskać 1.01.1990 r., wtedy też nastąpił podział terytorialny gminy na miejską i wiejską.

W wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. tereny gminy znalazły się pod zaborem pruskim i administracyjnie należały do nowo utworzonego powiatu obornickiego, w latach 1897-1815 należały do Księstwa Warszawskiego, a po Kongresie Wiedeńskim zostały ponownie wcielone do Prus, w granicach Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Po utworzeniu w 1818 r. powiatu szamotulskiego znajdowały się w jego obrębie, aż do 1975 r. Ponownie należą do tego powiatu od reformy administracyjnej w 1999 r. Obszar obecnej gminy wyodrębniony został w 1833 r. i w zasadzie nie ulegał większym zmianom. Do 1954 r. tereny gminy zostały powiększone o miejscowości Koźmin, Brączewo i Jaryszewo.

Mieszkańcy gminy czynnie wspierali zrywy narodowe, począwszy od kościuszkowskiego, aż po zwycięskie Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 r., w którym licznie uczestniczyli i wyzwolili Obrzycko już na początku stycznia 1919 r., a potem walczyli na froncie północnym. W czasie II wojny światowej tereny gminy wcielono do Rzeszy w ramach Okręgu „Kraj Warty”, rejencji poznańskiej. Podczas hitlerowskiej okupacji szerzyły się aresztowania, egzekucje, wywózki do obozów koncentracyjnych, wysiedlenia, konfiskaty. Już na początku wojny w Lasach Kobylnickich rozstrzelani zostali m.in.: Szczepan Popiela z Obrzycka, oskarżony o antyniemiecką postawę w okresie międzywojennym i leśniczy Walenty Walewski, ujęty na skutek donosu o posiadanie broni. Lasy te są też miejscem kaźni ogromnej liczby ludności polskiej o nieustalonej tożsamości, m.in. z powiatu szamotulskiego. Po wyzwoleniu terenów gminy przez wojska radzieckie w styczniu 1945 r. rozpoczął się nowy etap przemian społeczno - gospodarczych w realiach 2 poł. XX., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Gmina związana jest z biografią znanych postaci historycznych, np. Marian Schwartz, ur. 20.11.1906 r. w Obrzycku i tamże zm. 20.03.2001 r. artysta

plastyk, grafik, witrażysta, społecznik, regionalista i pedagog. W 1945 roku, wraz z kustoszem Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu Pawłem Pogowskim, uchronił przed wywiezieniem do Rzeszy Niemieckiej zbiory galerii Raczyńskich z pałacu w Gaju Małym.

W Gaju Małym urodzili się synowie Teodora Breańskiego h. Łabędź i Brygidy z Fałęckich (h. Leszczyc): 29 listopada 1794 r. urodził się Feliks Klemens Breański, adiutant generała Józefa Chłopickiego, później polski generał w powstaniu styczniowym, pułkownik armii królestwa Sardynii, generał służby tureckiej - znany jako Szahin Pasza, odznaczony Orderem Wojskowym Virtuti Militari i Krzyżem Niepodległości z Mieczami oraz francuskim Medalem Św. Heleny, zm. 15.01. 1884 r. w Auteuil we Francji. 12 kwietnia 1805 r. urodził się Walerian Tyburcjusz Breański, ksiądz, powstaniec listopadowy, znany działacz patriotyczny i emigracyjny, Kawaler Orderu Wojskowego Virtuti Militari, zm. 20 sierpnia 1866 r. w Tarnowie Podgórnym.

W Zielonejgórze urodzili się trzej bracia Adamscy, synowie Piotra i Józefy z Wasilewskich: Stanisław (1875-1967) – działacz społeczny i polityczny, komisarz Naczelnej Rady Ludowej w okresie Powstania Wielkopolskiego, współzałożyciel Uniwersytetu Poznańskiego, poseł, senator, od 1930 r. do 1967 roku, biskup diecezjalny katowicki; Walerian (1885-1965) – kanonik kapituły kolegiackiej św. Marii Magdaleny w Poznaniu, socjolog, prezes Związku Towarzystw Młodzieży i autor poradnika o ich zakładaniu, w czasie powstania warszawskiego kapelan Armii Krajowej; Jan (1887-1966) – profesor bakteriologii i wirusologii, m.in. kierownik Katedry i Zakładu Mikrobiologii Lekarskiej na Akademii Medycznej w Poznaniu, autor licznych rozpraw naukowych.

W Obrzycku przez wiele dekad mieszkał i tutaj zmarł 20.06.1966 r. Henryk Priebe, ur. 22.12. 1884 r. w Poznaniu i tamże pochowany, artysta malarz – portrecista i pejzażysta, który w Obrzycku tworzył i uwieczniał na obrazach jego okolice oraz folklor szamotulski, powstaniec wielkopolski, uczestnik walk z bolszewikami w 1920 r.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też *miejsca pamięci i pomniki*, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy, m.in.:

- ✓ Miejsce Pamięci Narodowej, w Lasach Kobylnickich, między Kobylnikami a Jaryszewem, w miejscu wymordowania przez hitlerowców cywilnych ofiar II wojny światowej, na 2 zbiorowych mogiłach znajdują się krzyże i pamiątkowe tablice memoratywne oraz głaz z tablicą z brązu, wykonaną

według projektu uznanego artysty poznańskiego, rzeźbiarza Edwarda Haupta.

- ✓ Na budynku Centrum Administracyjno-Kulturalnego Gminy Obrzycko znajduje się tablica pamiątkowa w hołdzie powstańcom - "Mieszkańcy Ziemi Obrzyckiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919", wraz z listą 160 nazwisk uczestników zrywu.

W krajobrazie kulturowym gminy, w miejscowościach: Brączewo, Jaryszewo, Koźmin, Ordzin, Słopanowo Zielonagóra, Kobylniki, Gaj Mały, występują małe obiekty kultowe typu kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej. Osobną, specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze/miejsca pocmentarne, oprócz katolickich również ewangelickie, w Jaryszewie, Piotrowie, Stobnicku, Zielonegórze; rodowy katolicko-ewangelicki w Kobylnikach, żydowski w Obrzycku, które są świadectwem wielokulturowości tych ziem.

Dziedzictwo kulturowe upowszechniają w gminie Biblioteka Publiczna Gminy Obrzycko, szkoły w Gaju Małym i Zielonegórze, sołectwa oraz stowarzyszenia działające na terenie gminy. Wśród organizowanych różnego rodzaju imprez i spotkań promujących kulturę i tradycje ludowe można wymienić: warsztaty i spotkania wigilijne oraz wielkanocne, Warsztaty legend, Dożynki Gminno-Parafialne, Dzień Dziecka, Dzień Seniora, Święto Niepodległości, rocznice Powstania Wielkopolskiego, Święto Rocznicy Konstytucji 3 Maja.

Wspomnieć należy również o heraldyce samorządowej, gdyż jednym z symboli i cennym elementem dziedzictwa kulturowego Obrzycka jest herb, nawiązujący do dawnych właścicieli Obrzycka – Radziwiłłów i odzyskania w 1638 roku praw miejskich. Przedstawia on na czerwonym polu tarczy herbowej złoty róg jeleni i trzy czarne trąby myśliwskie ze sznurami i złotymi przepaskami, usytuowane po bokach i u dołu tarczy.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Obrzycko na lata 2021-2024* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020, poz. 713 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

(Dz. U. z 2020 r., poz. 282 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję

kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych

umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;

- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609 ze zm.).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 713 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020, poz. 1219 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty

zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020, poz. 55 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r., poz. 293 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 1990)

Ustawa określa, w art. 13 ust 4, iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy

określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jednolity: Dz. U. Nr z 2020 r., poz. 1333)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów

kultury i dziedzictwa narodowego.

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. Głównym celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Szczególny nacisk położono na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, gdyż decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony dziedzictwa kulturowego wymieniono:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary o znaczeniu przyrodniczym i kulturowym poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody

i krajobrazu,

- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenów o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonej zabudowy.

5.1.5. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,

- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVII/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię

osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

a) wzmocnienie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim,

b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- modernizację obiektów zabytkowych,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy,
- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi,
- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,
- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycję, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem
- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,
- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo,
- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem,
- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych,
- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej

i niematerialnej,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
- c) poprawę estetyki miast i wsi,
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi,
- e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Strategia rozwoju turystyki województwa wielkopolskiego

"Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku", przyjęta została Uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego Nr XVIII/481/16 z dnia 25 kwietnia 2016 r. Wśród celów strategicznych wymieniono „Rozwój produktów turystyki kulturowej”, w ramach którego wyznaczono m.in. następujące cele operacyjne:

1. Rozwój szlaków turystyki kulturowej, w szczególności Szlaku Piastowskiego, który realizowany powinien być przez następujące kierunki działań:

- kontynuacja i wzmocnienie działań na rzecz uporządkowania i restytucji Szlaku Piastowskiego, jako wiodącego szlaku turystyki kulturowej w Wielkopolsce,
- uporządkowanie pozostałych istniejących szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza powiązanych ze Szlakiem Piastowskim,
- wspieranie tworzenia tematycznych szlaków kulturowych,
- odpowiednie oznakowanie turystyczne szlaków kulturowych i obiektów na szlakach,

- rozwój ogólnodostępnej infrastruktury wokół obiektów położonych na szlakach (m.in. tablice informacyjne, elementy małej architektury),
- lobbing na rzecz zwiększania dostępności obiektów znajdujących się na szlakach (np. stałe godziny otwarcia obiektów, poprawa realnej dostępności dla zwiedzających – dotyczy zwłaszcza obiektów znajdujących się w mniejszych miejscowościach,
- podnoszenie poziomu wiedzy i informacji o historii oraz wartości kulturowej obiektów znajdujących się na szlakach, np. poprzez: uaktualnianie informacji uwzględniających obecny stan badań naukowych, aktualizację stron internetowych zarządzanych przez Wielkopolską Organizację Turystyczną, dążenie do zamieszczania aktualnych informacji na ogólnopolskich i zagranicznych stronach internetowych dotyczących turystyki kulturowej w Wielkopolsce, sukcesywne wydawanie materiałów promocyjnych, również w językach obcych,
- zwiększanie liczby wydarzeń kulturalnych na szlakach oraz koordynacja chronologiczna ich realizacji tak, by - w miarę możliwości - nie nakładały się na siebie,
- zwiększanie atrakcyjności szlaków dla turystyki rodzinnej, zaangażowanie w tworzenie oferty skierowanej do dzieci i młodzieży.

2. Zachowanie dziedzictwa (zarówno kulturowego jak i przyrodniczego) dla przyszłych pokoleń, gdzie eksploatację turystyczną należy połączyć z działaniami zmierzającymi do ich ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń. Cel realizowany powinien być przez następujące kierunki działań :

- objęcie ewidencją obiektów o znaczącym potencjale turystycznym,
- wyznaczenie działań priorytetowych w obszarze ochrony zabytków,
- inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu,
- wspieranie inicjatyw objęcia ochroną obiektów o ważnym znaczeniu i potencjale turystycznym,
- wspieranie inicjatyw objęcia ochroną terenów sąsiadujących z obiektami kulturowymi o ważnym znaczeniu turystycznym.

3. Propagowanie rozwoju turystyki kulturowej - cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- wspieranie oferty aktywnych form spotkań z kulturą (np. inscenizacje historyczne, archeologia doświadczalna, zwiedzanie fabularyzowane, gry miejskie, questy, widowiska, festiwale),

- zgłaszanie produktów turystycznych Wielkopolski do konkursów na szczeblu regionalnym, krajowym i międzynarodowym,
- poprawa dostępności obiektów turystyki kulturowej dla osób z niepełnosprawnością i osób starszych.

5.2.4. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania;
 - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
 - opieka nad zabytkami archeologicznymi.
2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych;
 - promocja dziedzictwa lokalnego,
 - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych;
 - upowszechnianie wiedzy o regionie.
5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,

- propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

- włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych;

- udostępnianie obiektów zabytkowych,

- wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

BRĄCZEWO

Zespół dworski: dwór, park, podwórze gospodarcze, 2 poł. XIX w. - poł. XX w.

Rejestr zabytków nr 813/Wlkp/A z dnia 23.09.2010 r.

GAJ MAŁY

Zespół pałacowy:

- pałac, 1803 r., rozbud. 1845 r., 1861-1865 r.,

Rejestr zabytków nr 1433/A z dnia 11.04.1973 r.

- park, XIX w.

Rejestr zabytków nr 1711/A z dnia 09.04.1975 r.

KOBYLNIKI

Zespół pałacowy:

- kaplica, k. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 2137/A z dnia 28.10.1987 r.

- pałac, 1886 – 1887 r.,

Rejestr zabytków nr 1432/A z dnia 11.04.1973 r.

- park, ok. poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1432/A z dnia 11.04.1973 r.

- zespół folwarczny, 2 poł. XIX w. - I. 20 XX w.

Rejestr zabytków nr 2138/A z dnia 28.10.1987 r.

OBRZYCKO - ZAMEK

Zespół pałacowy:

- pałac, XVIII w., przebud. i rozbud. 1856-1857 r.,

Rejestr zabytków nr 1430/A z dnia 11.04.1973 r.

- oficyna zachodnia I, 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 2249/A z dnia 05.10.1992 r.

- oficyna zachodnia II, 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 2249/A z dnia 05.10.1992 r.

- oficyna wschodnia, 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 2249/A z dnia 05.10.1992 r.

- bażanciarnia, ok. 1910 r.,

Rejestr zabytków nr 2249/A z dnia 05.10.1992 r.

- dom kierowcy, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 2249/A z dnia 05.10.1992 r.

- park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1430/A z dnia 11.04.1973 r.

PĘCKOWO

Zespół dworski:

- dwór, 1870-1880 r., 1921 r.,

Rejestr zabytków nr 2650/A z dnia 15.07.1998 r.

- park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2650/A z dnia 15.07.1998 r.

PIOTROWO

Kościół, ewangelicki, ob. fil. rzym. - kat., p.w. Serca Jezusowego, 1839 r.

Rejestr zabytków nr 770/A z dnia 14.11.1969 r.

SŁOPANOWO

Kościół par. p.w. św. Mikołaja, 1695 r.,

Rejestr zabytków nr 2479/A z dnia 21.12.1932 r.

Park dworski, k. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 1950/A z dnia 31.08.1984 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

ANNOGÓRA

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 2, mur., ok. 1910 r.,

b. oficyna, mur., pocz. XX w.

BRĄCZEWO

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 8, 1890 r., rozbud. pocz. XX w.,
- b. park, k. XIX w.,
- c. obora, mur., l. 50 XX w.,
- d. stodoła, mur., pocz. XX w.,
- e. stodoła, drew., pocz. XX w.,
- f. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

GAJ MAŁY

CMENTARZ CHOLERYCZNY, 1 poł. XIX w.

SZKOŁA, nr 32, mur., 4 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

- a. pałac nr 11, mur., 1803 r., rozbud. 1845 r., 1861-1865 r.,
 - b. park, XIX w., pocz. XX w.
 - c. stróżówka, ob. dom nr 9, mur., 3 ćw. XIX w.,
 - d. obora, mur., pocz. XX w.,
 - e. magazyn i warsztaty, mur. – drew. 1886 r.,
 - f. magazyn, ob. obora, mur., 1886 r.,
 - g. stodoła, mur., 1907 r.,
 - h. stodoła, mur. - drew., 1912 r.,
- DOM NR 59, mur., 3 ćw. XIX w.

JARYSZEWO

CMENTARZ WOJENNY (miejsce pamięci narodowej), 1939 - 1945 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 15, mur., pocz. XX w.

KAROLIN

POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO:

- a. dom nr 25, mur. - drew., pocz. XX w.,
- b. obora, mur., 1907 r.

DOM NR 16, mur., 1916 r.

KOBYLNIKI

CMENTARZ RODOWY, 1 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ KAPLICY PAŁACOWEJ:

- a. kaplica, mur., k. XIX w.,
- b. ogrodzenie, mur., k. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

- a. pałac nr 4, mur., 1886 – 1887 r.,

- b. lodownia, mur., 1890 r.,
 - c. park, ok. poł. XIX w.,
 - d. brama wjazdowa, mur., k. XIX w.,
 - e. rządówka nr 3, mur., k. XIX w.,
 - f. stajnia i obora, mur., k. XIX w.,
 - g. stajnia, mur., 1917 r.,
 - h. stajnia, ob. warsztaty i magazyn, mur., 1927 r.,
 - i. chlew, mur., 1887 r.,
 - j. indyczarnia, ob. magazyn, mur. - drew., k. XIX w.,
 - k. stodoła, mur., k. XIX w.,
 - l. stodoła, mur., 1879 r.,
 - ł. spichlerz, mur., l. 80 - 90 XIX w.,
 - m. wozownia i remiza, ob. garaże, mur., 1896 r.,
 - n. garaże, szach. - drew., k. XIX w.,
 - o. kuźnia, ob. biura, mur., 1896 r.,
 - p. mleczarnia, ob. magazyn, mur., 1883 r.,
 - r. tartak, ob. kotłownia, mur., k. XIX w.,
 - s. brama i ogrodzenie, mur. - drew., k. XIX w.
- Kolonia mieszkalna pracowników folwarku:
- a. dwojak nr 5, mur., 1915 r.,
 - b. dwojak nr 6, mur., 1920 r.,
 - c. dwojak nr 7, mur., 1929 r.,
 - d. dwojak nr 9, mur., k. XIX w.,
 - e. dwojak nr 10, mur., k. XIX w.,
 - f. trojak nr 11, mur., ok. 1910 r.,
 - g. czworak nr 12, mur., 1907 r.,
 - h. czworak nr 13, mur., pocz. XX w.,
 - i. czworak nr 14, mur., k. XIX w.,
 - j. czworak nr 15, mur., k. XIX w.,
 - k. czworak nr 16, mur., k. XIX w.,
 - l. czworak nr 17, mur., k. XIX w.,
 - ł. czworak nr 18, mur., k. XIX w.,
 - m. obora pracowników folwarku, mur., 1915 r.

KOŹMIN

CMENTARZ CHOLERYCZNY, 1 poł. XIX w.

STACJA KOLEJOWA, ob. dom nr 50, mur., 1909 r.

DOM NR 12, mur., 1919 r.

OBROWO

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. rządówka, mur., ok. poł. XIX w.,
- b. czworak nr 1, mur., pocz. XX w.,
- c. czworak nr 2, mur., pocz. XX w.,
- d. czworak nr 4, mur., 1 poł. XIX w.,
- e. dwojak nr 9, mur., pocz. XX w.,
- f. czworak nr 10, mur., pocz. XX w.,
- g. stajnia, ob. magazyn i remiza, mur., XIX/XX w.,
- h. obora, mur.-drew., XIX/XX w.,
- i. obora, mur.-drew., XIX/XX w.,
- j. gorzelnia, mur., k. XIX w.

OBRZYCKO - ZAMEK

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac nr 4, mur., XVIII w., przebud. i rozbud. 1856-1857 r., pocz. XX w.,
- b. oficyna zachodnia I, mur. - szach, 4 ćw. XIX w.,
- c. oficyna zachodnia II, mur. - szach, 4 ćw. XIX w.,
- d. oficyna wschodnia, mur. - szach, 4 ćw. XIX w.,
- e. bażanciarnia, mur. - drew., ok. 1910 r.,
- f. dom kierowcy, mur., 4 ćw. XIX w.,
- g. dom nr 9, mur., 4 ćw. XIX w.,
- h. oranżeria, mur., 4 ćw. XIX w.,
- i. altana, żel., k. XIX w.,
- j. lodownia, mur., XIX w.,
- k. brama, mur., 4 ćw. XIX w.,
- l. park, 1 poł. XIX w., przekształcony ok. 1910 r. i po 1945 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. rządówka nr 8, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. mieszkanie stangreta nr 7, mur., 4 ćw. XIX w.,
- c. stajnia, mur. - drew., pocz. XX w.,
- d. obora, chlewnia i stajnia, mur., 1905 r.,
- e. garaż i wozownia, mur., 1907 r.

ORDZIN

SZKOŁA, ob. dom nr 37, mur., ok. 1920 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 1, mur., 2 poł. XIX w.,
- b. park, 2 poł. XIX w.,
- c. dom nr 2, mur., ok. 1900 r.,
- d. obora, ob. budynek mieszkalno – gospodarczy nr 23, mur., ok. 1900 r.,
- e. obora i stajnia, mur., k. XIX w.,
- f. cieleńnik, mur., k. XIX w.,
- g. spichlerz, mur. - szach., 2 poł. XIX w.

PĘCKOWO

ZESPÓŁ STACJI KOLEJOWEJ:

- a. stacja nr 14, mur., pocz. XX w.,
- b. dom dróżnika nr 15, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 23, mur., 1870-1880 r., rozbud. 1921 r.,
- b. park, 2 poł. XIX w.,
- c. dom nr 22, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d. obora, ob. budynek mieszkalno-gospodarczy nr 21, mur., 4 ćw. XIX w.

PIOTROWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO:

- a. kościół, ob. fil. rzym. - kat., p.w. Serca Jezusowego, szach., mur., 1839 r.,
- b. cmentarz, 1 poł. XIX w.

ZAJAZD I SALA, ob. dom i świetlica nr 42/43, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 22, mur., 1907 r.

DOM NR 62, mur., 1906 r.

SŁOPANOWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MIKOŁAJA:

- a. kościół, drewn., 1695 r.,
- b. kostnica, drewn., XIX/XX w.

CMENTARZ KATOLICKI, ok. 1920 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 7, mur., 1 poł. XIX, rozbud. ok. 1900 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. park, k. XVIII w.,
- b. obora, mur., k. XIX w.

STOBNICKO

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 17, mur., ok. 1900 r.

ZIELONAGÓRA

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.
SZKOŁA, ul. Szkolna nr 4, mur., k. XIX w.

ul. Boruszyńska

DOM NR 4, mur., k. XIX.

ul. Wiejska

DOM NR 5, szach. - mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 18, mur., 1904 r.

DOM NR 38, mur., ok. poł. XIX w.

ul. Zamkowa

DOM NR 1, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Zamość

LEŚNICZÓWKA NR 1, mur., k. XIX w.

BOROWNIK

ZAGRODA NR 1:

a. dom, ob. leśniczówka, mur., pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, mur. - drew., pocz. XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Obrzycko stanowią wyposażenie obiektów sakralnych i pałacu w Gaju Małym.

Wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. św. Mikołaja w Słopanowie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 312/Wlkp/B decyzją z dnia 24.11.1970 r. (50 pozycji), decyzją z dnia 06.09.2013 r. wpisany został prospekt organowy wraz z instrumentem z poł. XIX w. W skład wyposażenia wchodzi m.in. późnobarokowy ołtarz główny z ok. 1730 r., barokowe ołtarze boczne z ok. 1695 r. z rzeźbami, barokowa ambona, rokokowa chrzcielnica, feretrony z 4 ćw. XVIII w., krucyfiksy, ornaty, klasycystyczna kropielnica, polichromia z k. XVII w.

Obiekty ruchome wchodzące w skład wyposażenia kościoła fil. p.w. Serca Jezusowego w Piotrowie wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr 158/B decyzją z dnia 06.12.1971 r. (5 pozycji), m.in. rzeźby aniołów, lichtarze, ornat.

Do rejestru zabytków pod nr 79/B decyzją z dnia 17.05.1971 r. wpisane zostały elementy wyposażenia i wystroju pałacu i kaplicy pałacowej w Gaju Małym, m.in. figury będące replikami rzeźb antycznych z 2 poł. XIX w., neorokokowe obramienia okien z 1862-1865 r., dwie tablice z kartuszami herbowymi, polichromia w kaplicy z 1865 r. i ołtarz z 1759 r.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Obrzycko nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy zespoły dworskie, pałacowe i folwarczne w Brączewie, Gaju Małym, Kobylnikach, Pęcckowie, Słopanowie.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje

zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Obrzycko nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Obrzycko znajduje się jedno stanowisko o własnej formie krajobrazowej. Jest to grodzisko zlokalizowane w okolicach miejscowości Koźmin.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Obrzycko został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 70., 80. i 90. XX w. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 220 stanowisk archeologicznych, przedstawionych w tabeli poniżej:

<i>stanowiska o własnej formie krajobrazowej</i>			<i>cmentarzyska</i>	<i>osady, ślady osadnicze, punkty osadnicze</i>	<i>inne</i>	<i>ogółem</i>
<i>dwory</i>	<i>grodziska</i>	<i>fortyfikacje ziemne</i>				
0	1	0	5	212	2	220

* dane przytoczone za Raportem o Stanie Zabytków w Gminie Obrzycko z 2004 r.

Według regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego gmina Obrzycko leży w części północnej w makroregionie Pradoliny Toruńsko - Eberswaldzkiej, mezoregionie Kotliny Gorzowskiej, natomiast część południowa w mezoregionie Pojezierza Poznańskiego, wchodzącego w skład makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego. Według podziału geomorfologicznego Niziny Wielkopolsko — Kujawskiej B. Krygowskiego południowe obszary gminy leżą w obrębie regionu Wysoczyzny Poznańskiej, w subregionie Równiny Szamotulskiej. Część północna znajduje się w regionie Pradoliny Toruńsko - Eberswaldzkiej w subregionie Kotliny Gorzowskiej. Główne rysy rzeźby terenu gminy kształtowały się podczas stadiału poznańskiego zlodowacenia bałtyckiego.

Gmina Obrzycko położona jest nad Wartą, w północno - zachodniej części województwa wielkopolskiego. Jej część lewobrzeżna położona jest na Wysoczyźnie Poznańskiej, w jej części zwanej Równiną Szamotulską (75,0 - 100,0 m n.p.m.) natomiast część prawobrzeżna, którą zajmują w większości lasy Puszczy Noteckiej, wchodzi w skład Kotliny Gorzowskiej (50,0 - 75,0 m n.p.m.). Północna część gminy na prawym brzegu rzeki oraz tereny bezpośrednio położone wzdłuż lewego brzegu to gleby bielicowe, rdzawe i bielice wytworzone z piasków i żwirów różnego pochodzenia, nieurodzajne, prawie w całości zalesione, tworzą południowe tereny Puszczy Noteckiej. Lewobrzeżna, południowa część gminy to gleby brunatne właściwe i brunatne wylugowane oraz czarne ziemie, gleby pseudo-bielicowe i hydromorficzne.

Koncentracje osadnictwa pradziejowego czy średniowiecznego czytelne są przede wszystkim wzdłuż cieków wodnych. Pozostały teren był raczej zasiedlany sporadycznie, gdyż większość stanowisk tu zarejestrowanych to niewielkie osady i ślady osadnicze. Dopiero w czasach nowożytnych obserwuje się intensyfikację osadnictwa.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.). Są to pojedyncze znaleziska w postaci wyrobów krzemiennych. W okresie środkowej epoki kamienia obserwuje się generalne ocieplenie klimatu. Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzyne i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jadłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu

gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wzrost osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie w epoce neolitu widoczny jest zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Zajęcia gospodarskie ogniskowały się głównie wokół uprawy zbóż oraz hodowli zwierząt. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Prawie równolegle z kulturą pucharów lejkowatych rozwijała się kultura amfor kulistych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na te tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Z wczesnej epoki brązu znamy tylko kilka stanowisk osadniczych zlokalizowanych na terenie dzisiejszej gminy Obrzycko. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać tzw. kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znaczemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na terenie gminy widoczne jest na przykład w okolicach miejscowości Gaj Mały, Kobylniki, Obrowo, Piotrowo, Słoplanowo i Zielonagóra. Z terenu gminy znane są również cmentarzyska związane z osadnictwem ludności kultury łużyckiej (np. z okolic miejscowości Mędzisko, Stobnicko) oraz kultury pomorskiej (np. z okolic miejscowości Piotrowo i Słoplanowo).

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Na obszarze dzisiejszej gminy Obrzycko notujemy bardzo liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej. Zostały one zarejestrowane między

innymi w okolicach miejscowości: Dobrogostowo, Gaj Mały, Jaryszewo, Kobylniki, Koźmin, Obrowo, Ordzin, Słopanowo i Zielonagóra oraz zaplecze cmentarne (rozpoznane w okolicach miejscowości Słopanowo).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Na uwagę zasługuje znaczne zagęszczenie stanowisk wczesnośredniowiecznych związanych prawdopodobnie z zapleczem grodziska w Obrzycku.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego

należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Większość odkrytych stanowisk na terenie gminy Obrzycko znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe (zauważyć należy, że badania archeologiczne prowadzone na terenie gminy Obrzycko stwierdziły znaczne zniszczenie nawarstwień kulturowych poprzez prace budowlane prowadzone w XIX i XX.), zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg, elektrowni wiatrowych, kanalizacji i wodociągów (planuje się między innymi budowę sieci kanalizacji sanitarnej na terenie gminy oraz budowę i przebudowę oczyszczalni ścieków w Zielonejgórze i Stobnicku), a także wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych (Na terenie gminy znajdują się dwa udokumentowane w kat. C1 złoża kruszywa naturalnego „Piotrowo MN” i „Piotrowo MN II”. Zatwierdzone zasoby bilansowe dla złoża „Piotrowo MN” wynoszą 260,3 tyś. ton, zasoby geologiczne złoża „Piotrowo MN II” wynoszą 577,9 tyś. ton. Ponadto planowane jest udokumentowanie trzeciego złoża, położonego w bezpośrednim sąsiedztwie złóż „Piotrowo MN” i „Piotrowo MN II”. Udokumentowano również złoża torfów o zasobach perspektywicznych i szacunkowych: „Stobnicko” „Dolina rzeki Samy” i „Piotrowo”. Są to złoża torfów niskich, trzcinowych i mszystych, które nie są eksploatowane. Na obszarze gminy znajduje się kilka „dzikich” punktów eksploatacji kruszywa naturalnego, przede wszystkim w rejonie Obrzycka i Słopanowa, z których część jest okresowo eksploatowana przez okoliczną ludność dla celów budowlanych. Eksploatacja ta prowadzona jest bezplanowo, sporadycznie, w małych ilościach.).

Przebudowa układów urbanistycznych i ruralistycznych prowadzi więc do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwi uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. W obrębie Obrzycka, wszelkiego

rodzaju prace budowlane wywołały znaczne zniszczenia zabytkowej substancji. Stąd rodzi się nieodzowna potrzeba prowadzenia prac archeologicznych nadzorujących wszelkie prace budowlane.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka (użytki rolne zajmują 44,06 % powierzchni gminy, natomiast użytki leśne 48,85 % powierzchni gminy, co wskazuje, że gmina Obrzycko pokryta jest większością lasów i zadrzewień). Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwił tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu z I i II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Obrzycko został uchwalone przez Radę Gminy Uchwałą Nr XXXVII/166/02 z dnia 28 września 2002 r. z późniejszymi częściowymi zmianami.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części I. „Uwarunkowania rozwoju gminy”, rozdz. 3. „Uwarunkowania wynikające z cech środowiska kulturowego” zamieszczono wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków, zabytki nieruchome i stanowiska archeologiczne podlegające ochronie konserwatorskiej.

W części II. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy”, w rozdz. 4. przedstawiono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego:

1) zabytkowe zespoły dworskie, pałacowe i folwarczne w Gaju Małym, Kobylnikach, Obrzycku – Zamku:

- opracowanie szczegółowych wskazań konserwatorskich dla poszczególnych zespołów w oparciu o studia historyczne i zachowane materiały archiwalne,
- zobowiązanie aktualnych właścicieli, dzierżawców i użytkowników do wykonania niezbędnych prac zabezpieczających przed dewastacją i zniszczeniem,

- prowadzenie prac konserwatorskich, modernizacyjnych, wnoszenie nowych obiektów w oparciu o wytyczne i projekty uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- 2) zabytkowe krajobrazowe parki w Gaju Małym, Kobylnikach, Brączewie, Obrzycku – Zamku, Ordzinie, Pęcckowie i Słopanowie:
 - prowadzenie prac pielęgnacyjnych i rewitalizacyjnych na podstawie projektów sporządzonych w oparciu o wytyczne konserwatorskie;
- 3) stanowiska archeologiczne:
 - zlecenie nadzoru archeologicznego w trakcie prowadzenia robót ziemnych na terenach występowania stanowisk archeologicznych, które mogłyby ulec zniszczeniu,
 - w razie przypadkowego odkrycia obiektów archeologicznych zobowiązuje się wykonawcę robót lub inwestora do zabezpieczenia znaleziska i zgłoszenia tego faktu konserwatorowi zabytków;
- 4) uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków podlegają wszystkie projekty prac remontowych i konserwatorskich planowanych w obiektach zabytkowych.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Obrzycko nie posiada opracowanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów,

z których następujące zawierają zapisy zabezpieczające ochronę dziedzictwa kulturowego:

I. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Obrzycko dla działek nr ewid. 201/4, 211/3, 212, 80212/3 położonych w miejscowości Zielonagóra, gmina Obrzycko, zatwierdzony Uchwałą Nr XV/102/08 Rady Gminy Obrzycko z dnia 23 czerwca 2008 r.

§ 13. Wprowadza się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1. Ustala się nakaz uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac ziemnych dla terenu, na którym znajduje się udokumentowane stanowisko archeologiczne, zgodnie z rysunkiem planu.

II. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej dla działki nr 229 położonej na gruntach wsi Słopanowo - Huby, zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/292/10 Rady Gminy Obrzycko z dnia 09 listopada 2010 r.

§ 16. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu ustala się obowiązek prowadzenia prac archeologicznych, zakres których inwestor winien uzgodnić z WWKZ przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

III. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zabudowy mieszkaniowej terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej dla działek nr 182/9; 182/10 położonych na gruntach wsi Gaj Mały, zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/293/10 Rady Gminy Obrzycko z dnia 09 listopada 2010 r.

§ 16. Ustala się obowiązek, z uwagi na możliwość występowania obiektów archeologicznych objętych ewidencją konserwatora zabytków, uzgodnienia z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem określenia obowiązującego inwestora zakresu prac archeologicznych lub ustanowienia nadzoru archeologicznego.

IV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący obszar działki nr 346 w Jaryszewie (budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne rezydencjonalne), zatwierdzony Uchwałą Nr X/54/2011 Rady Gminy Obrzycko z dnia 31 sierpnia 2011 r.

§ 12. 1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu ustala się

obowiązek prowadzenia prac archeologicznych. 2. Wniosek o pozwolenie na prowadzenie prac archeologicznych należy złożyć do Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

V. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmującego działki o numerach ewid. 10/5 i 14 w m. Koźmin (budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne i usługi), zatwierdzony Uchwałą Nr V/47/2015 Rady Gminy Obrzycko z dnia 26 maja 2015 r.

§ 7. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego prace ziemne związane z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu należy uzgodnić z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatora Zabytków w Poznaniu, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

VI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w miejscowości Gaj Mały (budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne rezydencjonalne), zatwierdzony Uchwałą Nr XVII/90/2012 Rady Gminy Obrzycko z dnia 29 marca 2012 r.

§ 19. Obszar objęty planem lokalizowany jest w strefie ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, obszar AZP 42-23/79, 80, znajdujących się w wykazie zabytków przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji.

§ 20. 1. Wyznacza się strefę „W” archeologicznej ochrony konserwatorskiej, której granice przedstawia rysunek planu. 2. W strefie, o której mowa w ust. 1, w celu ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem bądź zagospodarowaniem terenu należy prowadzić badania archeologiczne, zgodnie z przepisami o ochronie i opiece nad zabytkami.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Obrzycko, na obszarach dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

BRĄCZEWO

Miejscowość na przestrzeni wieków stanowiła własność wielu rodzin, m.in. Śmiełowskich, w XVIII w. należała do Sułkowskich i Raczyńskich oraz Powalskich i ponownie Raczyńskich. W 1 poł. XIX w. jej posesorem był gen. Józef Nehring, a w 2 poł. XIX w. Ludwik Mittelstaedt. Na przełomie XIX i XX w., kiedy majątność należała do hrabiego Karola Raczyńskiego z Obrzycka, dla kolejnych zarządców w Brączewie wybudowano obecny dwór. W 1913 r. jako dzierżawca majątku wymieniana jest Aniela Tomaszewska. Być może wówczas nastąpiła rozbudowa dworu o część wschodnią. Do początku lat 30. XX w., kiedy to Brączewo kupił niejaki Janiszewski, miejscowość wchodziła w skład ordynacji obrzyckiej, której III ordynatem był zmarły w 1937 r. Zygmunt Edward Raczyński.

Zespół dworsko-parkowy współtworzą zespół rezydencjonalny, który wraz z podwórzem folwarcznym stanowi integralną część założenia z 2 połowy XIX w., usytuowany jest we wschodniej części wsi. Dwór wzniesiono na planie prostokąta z ryzalitami skrajnymi oraz z prostokątnym gankiem na osi od południa; na początku XX w. dwór rozbudowano od strony wschodniej o jedną oś, z ryzalitem od wschodu. Budynek wolnostojący, usytuowany w południowej części niewielkiego parku krajobrazowego, fasadą zwrócony w stronę czworokątnego podwórza folwarcznego, otoczonego budynkami. Dwór posadowiony na kamiennej podmurówce, murowany z cegły, tynkowany, częściowo podpiwniczony, kryty dachówką ceramiczną. Jednokondygnacyjny z częściowo mieszkalnym poddaszem, nakryty stromym dwuspadowym dachem naczółkowym, od południa z facjatkami i gankiem zadaszonymi dwuspadowo; północne ryzality i wystawki dachowe nakryte dachami pulpitowymi. Elewacje urozmaicone uproszczonym, zachowanym fragmentarycznie detalem architektonicznym. W latach 70. XX w. wykonano remont dachu, a w latach 90. wymieniono stolarkę okienną i drzwiową. Budynek zamieszkały, w dość dobrym stanie, widoczne ubytki i zawilgocenia tynków.

Park krajobrazowy ukształtowany w drugiej połowie XIX w., później dwukrotnie przekształcony po pierwszej i po drugiej wojnie światowej. Z dawnego układu zachowane dwa stawy (jeden w części zachodniej, drugi w części środkowej), polana przed tylną elewacją budynku, szpaler lip przed południową elewacją dworu, a w zachodniej części parku pozostałości sadu. Zatarty

pierwotny układ komunikacyjny. Północna część parku usytuowana na stoku nachylonym w kierunku Warty, porośnięta w znacznej mierze samosiewami. Drzewostan parku o małym zróżnicowaniu gatunkowym: jesiony wyniosłe, robinie akacjowe, lipy, klony jesionolistne, topole białe, kasztanowce oraz liczny samosiew. Park utrzymany w dostatecznym stanie. Zespół stanowi własność prywatną.

Zespół folwarczny założony w drugiej połowie XIX w., przekształcony na pocz. XX w. i po 1945 r. Składa się z podwórza gospodarczego pierwotnie na planie nieregularnego prostokąta, obecnie na planie zbliżonym do kwadratu, którego wszystkie pierzeje zabudowane budynkami wolnostojącymi z pocz. XX w., obecnie są to dwie stodoły – murowana i drewniana - w pierzejach wschodniej i południowej, w zachodniej pierzei powojenna obora z lat 50. XX w., na południe od której wznosi się niewielki budynek gospodarczy. Pierzeję północną zamyka elewacja frontowa dworu. Zmieniono pierwotny przebieg dróg dojazdowych. Budynki murowane z cegły za wyjątkiem drewnianej stodoły na ceglanej podmurówce, tynkowane, wznoszone na planie prostokąta, nakryte dachami dwuspadowymi pokrytymi eternitem za wyjątkiem drewnianej stodoły krytej papą. Zachowane generalnie w dostatecznym stanie.

GAJ MAŁY

Wieś obecnie jest największym ośrodkiem osadniczym w gminie. W średniowieczu należała do Tomisława, właściciela pobliskich Szamotuł, stanowiąc część dóbr szamotulskich i w rękach ich kolejnych właścicieli pozostawała do pocz. XVI w., jako wieś szlachecka. Później kilkakrotnie zmieniała właścicieli, a w końcu XVIII w. przeszła we władanie Raczyńskich. Wchodziła w skład ordynacji obrzyckiej, od 1845 r. mieściła się tutaj faktyczna siedziba ordynacji, której ostatnim, IV ordynatem obrzyckim i właścicielem Gaju Małego był Zygmunt Emeryk von Raczyński, mieszkający na terenie ordynacji do 1945 r. W roku 1803 wybudowany został dla Filipa Raczyńskiego parterowy dwór z dachem mansardowym. Znajdujący się obok pałac wzniesiony został w roku 1845 dla syna Filipa Raczyńskiego – Atanazego. Przebudowa z roku 1861 połączyła obydwie budynki trzykondygnacyjną wieżą i bramą przejazdową. W latach 1862 - 1865 do pałacu dobudowano cylindryczną basztę łączącą pałac z prostopadłym do niego skrzydłem, mieszczącym galerię portretów rodzinnych, który po 1945 r. zamieniono na kaplicę. W tym samym czasie ujednolicono wizualnie dekorację elewacji, używając form neogotyckich i neorokokowych oraz przebudowano wnętrze. Zespół pałacowy został odrestaurowany w 1903 r. przez

ostatniego ordynata Zygmunta Emeryka hr. Nałęcz - Raczyńskiego.

Pałac otoczony parkiem krajobrazowym z XIX w. o powierzchni ok. 5 ha. Budynek pałacu o eklektycznej architekturze składający się z kilku zróżnicowanych brył, wybudowanych z cegły, tynkowanych, z użytkowymi poddaszami – większa, prostokątna, dwupiętrowa, podpiwniczona, skierowana fasadą z tarasem na południe, oraz mniejsza (parterowy stary dwór) - prostopadła do niej, z wejściem usytuowanym od strony wschodniej. Oba budynki połączone wieżą na planie zbliżonym do kwadratu i krótkim murem mieszczącym wysoką, łukowato sklepioną bramą przejazdową. Od zachodu przylega nieco niższa prostokątna oficyna z dawną galerią, połączona z pałacem cylindryczną basztą narożną. W niszach elewacji dawnej galerii kopie trzech rzeźb antycznych – personifikacje łowiectwa, rolnictwa i sadownictwa, nad bramą przejazdową umieszczona we wnęcie replika rzeźby Praksytelesa – „Satyr odpoczywający”. Na budynku galerii, nad zachodnim wejściem do pałacu, na murze z bramą wjazdową oraz na ścianie wieży zachowane kartusze i tablice z herbem Nałęcz - Raczyńskich. Budynki nakryte wysokimi dachami czterosпадowymi z lukarnami, z dachówki ceramicznej; dawnego dworu mansardowym, w dachu budynku piętrowego kwadratowa wieżyczka na osi kalenicy, dach cylindrycznej baszty – stożkowy z blachy. Obecnie własność prywatna, dość zniszczony obiekt w trakcie rozpoczętych w 2017 r. prac rewitalizacyjnych (wymieniono dach mansardowy).

Park z XIX w. składający się pierwotnie z części południowej - wokół pałacu - o pow. 5, 54 ha i części północnej założonej w XX w., zapewne jako sad owocowy - po drugiej stronie drogi dzielącej założenie - o pow. ok. 3,58 ha. Obecnie układ zniekształcony. W parku zachowały się też częściowo aleje lipowa i dębowa, dobrze zachowały się szpalery grabów okalające park, murowane słupki bramne, obecnie między nimi współczesne skrzydła bramy. Ogólnie park zaniedbany, wymaga rewaloryzacji.

KOBYLNIKI

Wieś na pocz. XIII w. stanowiła własność opactwa w Łęknie. W 1415 r. jej właścicielem był Mikołaj Kobylnicki. W rękach tej rodziny dobra pozostały do ok. poł. XVI w. Kolejni właściciele Kąsinowscy zamieszkiwali w pobliskim Kąsinowie, a około 1760 r. Franciszek Kąsinowski sprzedał Kobylniki Obarzankowskiemu. Na pocz. XIX w. majątek zakupił Dobrogost Twardowski herbu Ogończyk, który odziedziczył również pobliski Szczuczyn koło Szamotuł. Syn Dobrogosta - Teodor ustanowił w 1859 r. z tych dwóch majątności ordynację. Inicjatorem budowy

okazałej rezydencji w Kobylnikach był kolejny ordynat, syn Teodora, Tadeusz Twardowski, dla którego wzniesiono w latach 1886-1887 istniejący do dziś pałac, zaprojektowany przez Zygmunta Gorgolewskiego. Ostatnim ordynatem na Kobylnikach był Tadeusz Twardowski. W jego posiadaniu majątek pozostawał do 1939 r.

Zespół pałacowo-parkowy i folwarczny stanowią niemal całą zabudowę miejscowości Kobylniki. Południowy skraj zajmuje park krajobrazowy o pow. ok. 6 ha, w którego centrum usytuowany jest pałac. Północną i zachodnią część zespołu zajmuje rozległe podwórze folwarczne. Całość założenia uzupełnia kolonia domów mieszkalnych z neogotycką kaplicą, zajmujące północny skraj założenia. Zespół pałacowy w Kobylnikach jest reprezentacyjnym założeniem z wielkim dziedzińcem i reprezentacyjnym podjazdem przed pałacem, ograniczonym uskokowymi murkami. Zachowana została osiowa kompozycja założenia parkowego, z główną bramą wjazdową na osi. Skomplikowana bryła pałacu zestawiona jest z szeregu asymetrycznych bloków, urozmaicona ryzalitami, wieżami i wieżyczkami, sterczynami, wysokimi kominami na stromych dachach, pierwotnie pokrytych łupkiem, obecnie blachą. Fasadą pałac zwrócony jest ku zachodowi. Budynek w stylu neorenesansowym, wolnostojący, murowany, dwukondygnacyjny, na odcinkowo sklepionych piwnicach, wzniesiony na rzucie prostokąta ze zryzalitowaną częścią środkową elewacji frontowej i tylnej, z dwoma wieżami, kolistą od frontu i drugą, przy elewacji bocznej północnej. Przy elewacji bocznej - południowej taras na piętrze z tralkową balustradą. Elewacje pałacu pozostawione w nietynkowanej cegle, na narożach zaakcentowane tynkowanym boniowaniem, wsparte na wysokim cokole piwnicznym. Okna o formie stojącego prostokąta o zróżnicowanej wielkości ujęte w tynkowane obramienia. W tynku została również wykonana cała dekoracja architektoniczna z motywami ornamentyki manierystycznej. Ryzalit frontowy zwieńczony falistym szczytem. Wieża przylegająca doń od północy zakończona stożkowym hełmem z iglicą oraz chorągiewką z datą. Główne wejście do pałacu w ryzalicie. Górna partia ryzalitu ozdobiona trójarkadową loggią wspartą na filarach. Falisty szczyt zwieńczono półkolistym naczółkiem, u wierzchołka którego umieszczono kamienną kulę z iglicą. Na wieży znajduje się płycina z piaskowca z kartuszem herbu Ogończyk Twardowskich oraz wstęgą z napisem: „W pracy szczęście” oraz „Budowano R. P. 1887”. Północną część elewacji frontowej tworzy parterowy aneks. Elewacja tylna z dwoma ryzalitami opracowanymi podobnie jak w elewacji frontowej. W 1960 r. przeprowadzono remont dachu pałacu, a w 1978 r.

wymieniono jego pokrycie, łupek zastąpiono blachą. W 1984 r. miał miejsce kapitalny remont wnętrza pałacowych, z adaptacją na usługi hotelarsko – gastronomiczne. Kolejny częściowy remont obiektu w 2017 r. Utrzymywany w dobrym stanie.

Park założony w stylu krajobrazowym ok. poł. XIX w. W 1925 r. uległ on przekształceniu i powiększeniu. Park o kształcie zbliżonym do trapezu z pałacem pośrodku, usytuowanym na osi alei dojazdowej od zachodu, od strony wjazdu poprzedzony wielkim owalem podjazdu. Dojazd do pałacu prowadzi drogą okrężną, a środkową część owalu przeznaczono na trawniki, kwietnik i inne cele rekreacyjne. Wjazd na teren parku prowadzi również od strony wschodniej oraz od strony podwórza folwarcznego, z północy. W południowej części znajduje się staw z wysepką oraz kanał wodny, nad którym przerzucono mostki. Na terenie parku elementy małej architektury, z oświetleniem w otoczeniu pałacu. W drzewostanie parku przewaga drzew liściastych z pomnikowymi okazami dębów oraz szpalerami grabowymi. Park utrzymany w dobrym stanie, stanowi wraz z pałacem własność spółki osób prywatnych.

Zespół folwarczny, zaprojektowany podobnie jak pałac i kaplica przez Zygmunta Gorgolewskiego, powstał w latach 80. i 90. XIX w., część obiektów wzniesiona na pocz. XX w. Usytuowany w niewielkiej odległości na północ od pałacu, na granicy założenia parkowego, stanowi zespół budynków zlokalizowanych wokół dziedzińca gospodarczego oraz budynków położonych poza zasadniczym terenem założenia – wzdłuż drogi rozpoczynającej swój bieg przy bramie wjazdowej folwarku, a prowadzącej w kierunku wsi. Zespół budynków gospodarczych został rozstawiony wokół rozległego czworokątnego dziedzińca, którego część środkową zajmował wydzielony okólnik dla koni rasowych, hodowanych na dużą skalę przez Twardowskich. Główny dojazd na podwórze prowadzi przez ceglana bramę od północy. Wschodnią pierzeję podwórza tworzy przebudowany budynek dawnej stajni, a zachodnią - kamiennie-ceglana stodoła. Duża stajnia znajduje się w południowej pierzei podwórza, przy granicy z parkiem oraz kuźnia. Po południowej stronie podwórza usytuowany jest budynek rządcy. Po północnej stronie zabudowy znajduje się spichlerz, obora i budynek mieszczący biura gospodarstwa. Budynki murowane z cegły i kamienia, części drewniane. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym. Detal architektoniczny w postaci lizen, fryzów i profilowanych gzymsów. Budynki gospodarcze na bieżąco remontowane, użytkowane przez dzierżawcę.

Kaplica wzniesiona w k. XIX w. w stylu neogotyckim, usytuowana przy drodze dojazdowej do podwórze gospodarczego, zamyka całość założenia folwarcznego. Budynek wzniesiony na rzucie prostokąta z niższą i węższą, zamkniętą prosto apsydą. Fasadę zamyka szczyt, w zwieńczeniu którego umieszczono sygnaturkę. Główne wejście poprzedza kruchta zwieńczona wysmukłym dwuspadowym daszkiem. Mury z czerwonej nietynkowanej cegły, wsparte uskokowymi przyporami, przeprowadzają ostrołukowe otwory okienne. Całość wieńczy wysoki dwuspadowy dach pokryty dachówką. Kaplica zachowana w dobrym stanie, wraz z budynkami gospodarczymi w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa.

OBRZYCKO – ZAMEK

Zespół pałacowy wchodzi w skład sołectwa Zielonagóra, które stanowi przedmieście Obrzycka. Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w 1757 r. Jej dalsza historia związana jest z rodem Raczyńskich, będących właścicielami miasta Obrzycka od 2 poł. XVIII w. Atanazy Raczyński zakupił Zielonogórę w 1824 r., która stanowiła własność rodu Raczyńskich do 1945 r. Wszystkie tworzące zespół budynki usytuowane zostały w malowniczo położonym parku krajobrazowym o powierzchni 19 ha, na wysokim północnym brzegu Warty i zajmują wschodnią część założenia, między dwoma jarami zachodnim i wschodnim. Zespół składa się z pałacu położonego na głównej osi założenia, powstałego w latach 1856-1857 z rozbudowy i przebudowy, przeprowadzonej przez Zygmunta Raczyńskiego, istniejącego tutaj dworu z XVIII wieku oraz zespołu 2 oficyn zachodnich i oficyny wschodniej zbudowanych w latach 1870-1880, bażanciarń z 1910 r. i położonego na południe od głównej bramy wjazdowej domu kierowcy z lat 1870-1880. Pałac eklektyczny z elementami tzw. kostiumu francuskiego i neobarokowymi elewacjami, zbudowany w pobliżu skarpy rzecznej. Budynek o urozmaiconej bryle, na planie prostokąta z wysuniętą prostokątną sienią na osi, z pięcioboczną dobudówką od zachodu oraz zbudowaną na rzucie odwróconej litery „L” części wschodniej z wieżą. Pałac fasadą skierowany na północ, piętrowy, podpiwniczony, otynkowany, nakryty dachem mansardowym, w dolnej części dachu lukarny w trzech rodzajach. W fasadzie centralnie umieszczona szeroka weranda, dźwigająca balkon, poprzedzona okrągłym podjazdem. Nad wejściem głównym umieszczono kartusz z datą 1910, herbem Nałęcz i łacińską dewizą - "życie w prawdzie". Dekoracje portali pałacu wykonane ze stiuku. Elewacje w narożach boniowane. Wieża czterokondygnacyjna, do trzeciej kondygnacji boniowana,

powyżej z pilastrami. Na hełmie wieży sygnaturka, a poniżej dwa zegary, od północy - cyfrowy, od zachodu - słoneczny. Przy wejściu do wieży dwa gryfy, umieszczone na murkach ujmujących schody.

Budynki gospodarcze zostały zbudowane w tej samej stylistyce nawiązującej do form architektury szwajcarskiej, gdzie górną partię ścian wykonano w konstrukcji ryglowej oraz zastosowano drewnianą dekorację szczytów i okapów dachów. Oficyny i dom kierowcy zbudowane zostały w tej samej stylistyce, dolna część ścian murowana z cegły, a górna w konstrukcji ryglowej. Ściany oraz wypełnienia rygla otynkowane i pomalowane na biało. Oficyny zamykające z dwóch stron parady dziedziniec wzniesione na rzutach prostokątów, o prostopadłościennych bryłach. Zespół oficyn zachodnich wraz z budynkiem gospodarczym tworzą odrębne wewnętrzne podwórkó. Bażanciarnia usytuowana ok. 100 m na północny-zachód od pałacu zbudowana na rzucie nieregularnego wieloboku. Obiekt zbudowano w konstrukcji mieszanej. Piwnice i parter z cegły, a piętro i gołębnik drewniane, szalowane pionowo, dach typu mansardowego kryty dachówką, hełm wieżyczki cebulasty kryty blachą.

W 1950 r. przeprowadzono przebudowę wnętrza oficyny wschodniej i zachodniej oraz pralni na cele mieszkalne i biurowe. W latach 1956-1957 r. miał miejsce remont zespołu - dachy, kominy, częściowa wymiana stolarki. W 1975 r. odbył się remont wieży pałacowej. Od lat 90. XX w. sukcesywnie przeprowadzano remonty poszczególnych budynków. W roku 2007 zakończono kompleksowy remont pałacu oraz budynków gospodarczych.

Park z 1 poł. XIX w. Przypałacowa część parku przechodzi stopniowo w zagospodarowaną część parkowo-leśną, która łączy się ze skrajem Puszczy Noteckiej. Park na rzucie nieregularnego wieloboku, zachował układ z lat 1901-1910. Rozciąga się na silnie pofałdowanym terenie, ze znacznym spadkiem ku Warcie. Od strony rzeki został zabezpieczony tarasem i roślinnością. Przed pałacem znajduje się dziedziniec z klombem obsadzonym drzewami iglastymi i krzewami ozdobnymi oraz niskim żywopłotem. Przy pałacu zachowała się rzeźba siedzącej na ceglany postumencie Hygei. Za oficynami dwa głębokie jary, którymi odprowadzany jest nadmiar wód opadowych do rzeki. Przerzucone zostały nad nimi dwa oryginalne stalowe mostki. W części zachodniej znajduje się widokowa polana z fontanną. Z tej strony park graniczy z częścią ogrodowo-szklarniową, za którą znajdują się zabudowania dawnego folwarku. W parku zachowana aleja lipowa. Od oficyny wschodniej przez mostek i park można dojść do mostu na rzece Warcie i do Obrzycka. Wśród starodrzewu dominują drzewa

liściaste – lipy drobnolistne, klony, kasztanowce, robinie, dęby szypułkowe, modrzewie, olchy przy jarach oraz nad Wartą. W części leśnej parku przeważa sosna. Pierwotnie park ogrodzony był ceglany murem. Obecnie zachowane jego fragmenty oraz brama w części wschodniej. Park utrzymany w dobrym stanie. Od 1989 r. zespół stanowi własność Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, przeznaczony na Dom Pracy Twórczej i Wypoczynku z funkcją hotelarsko-gastronomiczną i konferencyjną.

PĘCKOWO

Wieś o średniowiecznym rodowodzie. Na początku XVIII w. należała do Stanisława Grabskiego, który w 1741 r. sprzedał ją Leonowi Raczyńskiemu, a następnie weszła w skład ordynacji obrzyckiej rodziny Raczyńskich. Dziedzicem ordynacji był najpierw hr. Filip Raczyński, następnie jego syn hr. Atanazy Raczyński (1788 -1874). Po jego śmierci dobra obrzyckie odziedziczył jego syn Karol (1817-1899). Folwark Pęckowo był wówczas dzierżawiony. Wtedy też na przełomie 3 i 4 ćwierci XIX w. wzniesiony został budynek mieszkalny stanowiący siedzibę dzierżawcy. W 1896 r. jako dzierżawca wzmiankowany jest Stanisław Jagielski. Po bezpotomnej śmierci Karola ordynacja przeszła w ręce zniemczonej linii Raczyńskich, od 1899 r. do 1937 r. właścicielem majoratu Obrzycko był Zygmunt Edward Atanazy Wilhelm Nałęcz-Raczyński. Na początku XX w. majątek dzierżawił Prot Mielęcki. Po ślubie w 1921 r. w Pęckanie zamieszkała córka hr. Raczyńskiego Cecylia Karolina wraz z mężem niemieckim oficerem Gurtem H. hr. Einsiedel, dla których budynek rozbudowano. W roku 1937 majątek Pęckanie został rozparcelowany, a rodzina Einsiedel wyprowadziła się do Niemiec. We dworze zamieszkał administrator resztówki. Po wojnie resztówka przeszła na własność Skarbu Państwa. Do dworu wprowadzono lokatorów mieszkających tam do dnia dzisiejszego. Od 1993 r. dwór wraz z parkiem stanowi własność gminy Obrzycko, która przeznaczyła część obiektu na potrzeby świetlicy wiejskiej.

Zespół dworsko-parkowy usytuowany jest w północnej części wsi. Dwór wzniesiono w południowej części niewielkiego parku o powierzchni 2,1 ha, zwrócony frontem w kierunku południowym. Dwór zbudowany w latach 1870 - 1880, jako nieduży budynek parterowy z mieszkalnym poddaszem, o skromnych cechach architektury sięgającej do wzorów architektury szwajcarskiej. Rozbudowany około 1921 r. o dwa boczne, parterowe skrzydła. Architektonicznie dobudówki nawiązują do starszego budynku. Dwór murowany z cegły, jednokondygnacyjny, podpiwniczony, z częściowo mieszkalnym poddaszem,

nakryty wysokim dwuspadowym dachem pokrytym dachówką ceramiczną. Nowsze, boczne skrzydła z dachem płaskim, kryte papą. Elewacja frontowa z pseudoryzalitem na osi, poprzedzonym tarasem z kilkunastoma stopniami. Elewacje pozostawione w nietynkowanej cegle z tynkowanym detalem (boniowane naroża, opaski okienne i gzyms), jedno skrzydło boczne obecnie otynkowane. W ostatnich latach przeprowadzono remont pomieszczeń przeznaczonych na świetlicę. W 2018 r. wykonano remont dachu oraz kominów. W planach remont elewacji, naprawa fundamentów oraz wymiana stolarki okiennej i drzwiowej.

Park o charakterze krajobrazowym z 2 poł. XIX w., z częściowo zatartym układem przestrzennym i przetrzebionym drzewostanem. W części dobrze zachowany starodrzew (lipy, graby, klony, kasztanowce). W parku systematycznie prowadzone są prace porządkowe i pielęgnacyjne, zieleń uzupełniana nowymi nasadzeniami drzew (klon, jesion), urządzono plac zabaw dla dzieci.

Zespół dworsko-parkowy jest własnością Gminy Obrzycko.

PIOTROWO

Piotrowo było początkowo wsią należącą do wielkopolskiego księcia Przemysła II, wspomnianą po raz pierwszy w 1280 r. jako Pothrowo. Następnie przez pewien okres była osadą prywatną, a w 1432 została zupełnie opuszczona. W 1613 r. ówczesni właściciele Czarnkowscy sprowadzili tutaj kolonistów niemieckich, wówczas też została założona gmina ewangelicko-luterańska i zbudowano drewniany kościół, wzmiankowany w 1672 r., który istniał do 1839 r. Wieś nazwano wówczas Petrawe. Wyludnioną w okresie wojen szwedzkich miejscowość ponownie zasiedlają koloniści na pocz. XVIII w. W 1839 r. w miejsce drewnianego wzniesiono kościół z muru pruskiego, który poświęcono 12.04.1840 r. Przetwał on do czasów obecnych. Od połowy XVIII w. miejscowość należała do Raczyńskich. Po wojnie kościół został przejęty przez administrację kościoła rzymskokatolickiego w Obrzycku, jako kościół filialny. Przy kościele zachowany fragmentarycznie stary drzewostan na cmentarzu.

Kościół ewangelicki ob. rzymskokatolicki filialny p.w. Serca Jezusowego o konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, na podmurówce kamiennej, tynkowany. Jednonawowy, bez wyodrębnionego prezbiterium z nawy, prostokątnie zamknięty ze znacznie niższą i węższą zakrystią na osi głównej. Od południa czworoboczna, na planie kwadratu, dwukondygnacyjna wieża, w górnej części z pruskiego muru. Zwieńczona czworokątnym baniastym hełmem. Dach

nawy dwuspadowy z naczółkiem od północy, kryty obecnie blachą dachówkopodobną. Odrębny dach zakrystii również dwuspadowy. Wejście do kościoła przez wieżę, zamknięte ostrołukowo. Wewnątrz pozorne sklepienie kolebkowe. Drewniany balkon obiegający nawę wsparty na słupach. Ostrołukowe, smukłe okna biegnące przez całą wysokość ściany. Kościół gruntownie remontowany pod koniec lat 90. XX w., m.in. wymieniono pokrycia dachowe, naprawiono konstrukcje drewniane ścian i więźby dachowej oraz zaimpregnowano środkami grzybobójczymi i ogniochronnymi, założono rynny i rury spustowe.

SŁOPANOWO

Pierwsza wzmianka o wsi, jako Zlopanowe, pochodzi z bulli papieża Honoriusza III z 1218 r., wówczas stanowiła własność opactwa w Łęknie. W 2 poł. XIV w. była to już wieś szlachecka. W 1364 r. wzmiankowany jest Wincenty Słopanowski, a w roku 1393 wymieniany jest drugi dziedzic - Dzierżysław Nosala Słopanowski, który toczy spór o rozgraniczenie majątku. W XIV w. we wsi istniała parafia pod wezwaniem Świętego Mikołaja, z plebanem Mikołajem. Wśród kolejnych właścicieli wymieniani są m.in. Włostowiccy, Trąmpczyńscy, od 1677 r. Kąsinowscy, którzy oddali kościół innowiercom. Następni właściciele Zbyszewscy przywracają katolicki obrządek. W latach 1695-1699 miała miejsce budowa obecnego kościoła z fundacji Jana Kąsinowskiego, sędziego waleckiego, ówczesnego właściciela wsi. Konsekracja kościoła pw. św. Mikołaja odbyła się w 1699 r. W latach 1699 -1701 wykonano późnorenesansową i barokową polichromię we wnętrzu kościoła. W 2 poł. XIX w. dziedzicem Słopanowa został Wincenty Turno, który w latach 1865 - 1867 wybudował we wsi dwór, rozebrany w 1974 r. Turnowie gospodarowali tutaj do wybuchu II wojny światowej.

Kościół p.w. św. Mikołaja usytuowany na wschodnim skraju wsi, na niewielkim wzniesieniu, otoczony drewnianym płotem, z bramą i furtką od strony drogi. Na cmentarzu przykościelnym, na którym chowano dawnych zarządców majątku oraz ich rodziny rosną wzdłuż ogrodzenia kasztanowce. Kościół drewniany, konstrukcji zrębowej na nowszym podmurowaniu, na zewnątrz oszalowany pionowo, z wieżą usytuowaną od zachodu, częściowo wysuniętą przed lico budynku, o konstrukcji słupowo-ramowej. Świątynia orientowana, jednonawowa, z nawą na rzucie kwadratu, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy północnej ścianie nawy znajduje się kruchta. Nawę i prezbiterium przykryto jednym dachem, krytym gontem, który przy prezbiterium

tworzy wydatny okap. Wieżę kościoła wieńczy dach z latarnią i cebulasty, dwuczłonowy hełm również kryty gontem. Główne wejście do kościoła przez wieżę z dwuskrzydłowymi drzwiami przekrytymi łukiem. Ściany zewnętrzne kościoła bez dekoracji, urozmaicają okna o formie stojących prostokątów, przekrytych łukiem. Wewnątrz płaski strop wspólny dla nawy i prezbiterium. Chór muzyczny wsparty na ośmiu słupach z prospektem organowym i parapetem o prostej linii parapetu. Belka tęczowa z krucyfiksem z XVII w. i rzeźbami: MB Bolesnej z XVI w. i Świętego Jana z XVII w. Belkowy strop i ściany pokryte późnorenesansową i barokową polichromią o cechach ludowych, nieznanego autora, przedstawiającą m.in. postaci śś. Wawrzyńca, Szczepana, Chrystusa Salvatora, a także sceny związane ze św. Mikołajem.

W latach 1953 –1954 oraz 1990-1991 wykonano konserwację polichromii, w 1984 r. remont kapitalny dachu. Kościół gruntownie restaurowany w latach 1989-1991. W latach 2017-2019 przy wsparciu funduszy unijnych przeprowadzono prace konserwatorskie wyposażenia kościoła: ołtarza głównego, wraz z umieszczonym w ołtarzu obrazem św. Mikołaja, z rzeźbami i pozostałymi elementami, dwóch bliźniaczych ołtarzy bocznych z przedstawieniami figuralnymi, rzeźby z łuku tęczowego: rzeźba Chrystusa na krzyżu oraz Maryi i św. Jana, balustradę chóru oraz organy.

Park dworski o układzie krajobrazowym z końca XVIII w., przekształcony w 2 poł. XIX w. o powierzchni 3,6 ha, w tym 0,2 ha wód, obecnie silnie zdewastowany, na jego terenie brak zabudowań historycznych, po wojnie wykarczowano tereny pierwotnego sadu. Pośrodku parku - w miejscu dawnego budynku dworu tereny trawiaste. W narożniku zachodnim parku usytuowana jest figura św. Antoniego sprzed I wojny światowej. Pierwotna kompozycja zadrzewienia i ścieżek uległa zniszczeniu. Z dawnego układu przestrzennego pozostał staw i droga wjazdowa przebiegająca skrajem parku. Wśród gatunków drzew wyróżniają się: brzozy brodawkowe, dęby szypułkowe, jesiony wyniosłe, graby pospolite, lipy drobnolistne, topole białe i robinie białe. Drzewostan zdewastowany, przetrzebiony. Generalnie park zaniedbany. Własność prywatna.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Obrzycko nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie

zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. niekontrolowana wycinka drzew, nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów

nawierzchnie dróg i alejek.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów. Nowym, narastającym problemem w ochronie krajobrazu kulturowego jest wznoszenie obiektów wysokościowych takich jak maszty telefonii komórkowej oraz siłownie wiatrowe. Wpływają one ujemnie na widoki panoramiczne, zakłócają krajobraz oraz stają się wyraźnymi dominantami w zabytkowej architekturze.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Obrzycko wykonała w 2017 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych

zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Gminna ewidencja zabytków nieruchomości przyjęta została Uchwałą Nr XXVI/185/2017 Rady Gminy Obrzycko z dnia 30 sierpnia 2017 r.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, do końca 2021 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

10.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania,

wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia. Zgodnie z ww. Rozporządzeniem do końca 2021 r. opracowany zostanie gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten będzie corocznie aktualizowany.

10.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „*Programu opieki nad zabytkami gminy Obrzycko na lata 2021-2024*” oraz sprawozdań z ich realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoczonych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych

szlaków turystycznych w system ponadregionalny,

- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

10.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością Gminy,
- planowane jest coroczne wydziałanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytkach nie będących własnością Gminy,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni wiejskiej, (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, nowe nasadzenia drzew i krzewów, ławki, oświetlenie),
- remont dworu w Pęcckowie – wzmocnienie fundamentów, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, konserwacja ceglanych elewacji, remont schodów, wymiana zniszczonej stolarki okiennej i głównych drzwi wejściowych,
- systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne na terenie parku w Pęcckowie, uzupełnianie zieleni parkowej nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych.

10.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,

- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo,
- prowadzenie prac porządkowych przy zabytkowych założeniach zieleni (parki, cmentarze) w ramach programu aktywizacji osób bezrobotnych,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną.

10.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiegają, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczystego krajobrazu, w którym odnajdujemy wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Położenie na skraju Puszczy Noteckiej i walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy z cennymi, rozległymi terenami objętymi ochroną przyrodniczą, w tym liczne zalesione wydmy polodowcowe i rezerwat leśny "Świetlista Dąbrowa", malownicza dolina Warty wraz z zagospodarowaną na brzegu rzeki przystanią rzeczną w Zielonejgórze i mostową przeprawą kolejową łączącą Brączewo ze Stobnicą – stalowym mostem wspornikowym z unikatową konstrukcją blachownicowo-kratownicową, dolina Samy, bogata flora i fauna, dostępność komunikacyjna, korzystne właściwości klimatyczne, interesujące

obiekty architektury mieszkalnej i sakralnej, w tym cenne, zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, związane z gminą postaci historyczne, ślady wielokulturowości, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Zrealizować się tu mogą pasje poznawcze historyków, pasjonatów, turystów, dla których miejscowość, jej historia, lokalny koloryt tworzony przez miejscowe społeczności, jest czymś ważnym. Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy, a współpraca w ramach Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Notecka” przynosi wymierne korzyści, w tym promujące region oraz jego tożsamość kulturową, przełożyła się również na powstanie niektórych szlaków turystycznych, których współinicjatorem jest wspomniana LGD. Przecinające tereny gminy lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne to przykład współdziałania między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, oznaczone zgodnie ze standardami PTTK, wiodą do najciekawszych pod względem przyrodniczym i historycznym miejsc, a znajdują się na nich także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach. Wśród różnorodnych szlaków wymienić należy m.in.:

- *Szlak czerwony*, pieszy, dł. ok. 103 km: Słoplanowo - Kobylniki - Jaryszewo - Obrzycko - Ieśniczówka Bugaj - Wronki - Mokrz - Chojno - Bucharzewo - Zatom Stary – Sieraków;
- *Szlak zielony*, pieszy, dł. ok. 89 km: Szamotuły - Szczuczyn - Grabówiec - Kobylniki - Słoplanowo - Obrzycko - Klempicz - Czarnków – Trzcianka – Niekursko.

Odcinki tych szlaków częściowo wchodzą w skład Europejskiego Dalekobieżnego Szlaku Pieszego E – 11.

- ❖ *Nadwarciański Szlak Rowerowy*, odcinek zachodni, niebieski, dł. 122 km: Poznań - Oborniki - Obrzycko - Wronki - Chojno - Sieraków – Międzychód;

- ❖ *Transwielkopolska Trasa Rowerowa*, odcinek północny, zielony, dł. 200 km: Poznań – Szamotuły – Jaryszewo – Brączewo – L. Daniele – Obrzycko – Zielonagóra – Czarnków – Trzcianka – Kępa – Piła – Okonek;
- ❖ *Szamotulska Pętla Północna*, szlak rowerowy, dł. 40 km: Szamotuły – Szczuczyn – Twardowo - Lasy Kobylnickie - Brączewo - Rezerwat "Świetlista Dąbrowa" - Obrzycko - Słopanowo - Kobylniki - Gaj Mały – Szamotuły;
- ❖ *Trasa pieszo-rowerowa*, dł. 50 km: Kobylnia – Marianowo – Piaski (Sieraków) – Bucharzewo – Bukówiec – L. Pustelnia – Chojno – Kępiste – Błota Wielkie – Mokrz – Wronki – Obrzycko;
- ❖ *Szlak żółty*, rowerowy, dł. 90 km: Oborniki - rezerваты „Śnieżycowy Jar” i „Buczyna” – Jaryszewo – Obrzycko – Stobnica – Oborniki;
- ❖ *Szlak niebieski*, fragment długodystansowego, wyznaczony przez Gminę Wronki, dł. 33 km: Brączewo, Kobylniki, Słopanowo, Obrowo, Koźmin, Obrzycko, Zielonagóra.
- *Szlak Budowli i Kościołów Drewnianych Wielkopolski*, szlak dla zmotoryzowanych, pięć tras, tworzących większe i mniejsze pętle, obejmuje obiekty drewniane rozrzucone po całej Wielkopolsce, do trasy Poznań – Chludowo – Oborniki – Wełna – Potulice – Tarnowo Pałuckie – Wągrowiec - Podlesie Kościelne - Popowo Kościelne - Jabłkowo – Kiszkowo - Gniezno - Poznań, włączono leżący na uboczu szlaku *kościół p.w. św. Mikołaja w Słopanowie*, obiekt został również opisany w folderze WOT, promującym wspomniany szlak.
- „*Od dworu do dworu*”- jednodniowa trasa dla zmotoryzowanych, prowadzi od Gaju Małego przez Kobylniki, Słopanowo, Obrzycko do Zielonejgóry i Piotrowa, dalej przez Wronki do Oporowa i Ostroróga; obejmuje dawne dobra Raczyńskich, Kwileckich, Twardowskich.
- *Szlak wodny Wartą*, stanowi fragment Wielkiej Pętli Wielkopolski, odcinek dł. 137 km: Oborniki – Obrzycko – Wronki – Sieraków – Międzychód – Skwierzyna – Santok.
- ✓ *Dębowy Las*, ścieżka przyrodniczo-edukacyjna przy rezerwacie „Świetlista Dąbrowa”, pieszo-rowerowa, dł. 6 km: w pobliżu wsi Brączewo, leśnictwo Daniele, tematyka ścieżki: gospodarka leśna, ochrona lasu i przyrody, budowa lasu, typy świetlistej dąbrowy. Na ścieżce znajdują się pomniki przyrody, m.in. głaz narzutowy „Kwiryn” oraz czeremcha

zwyczajna - najgrubszy egzemplarz w Polsce. Ścieżka przecina szlak rowerowy Oborniki – Obrzycko.

Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt np. tematyczny szlak kulturowy, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią, znane rody i ich rezydencje, np. tworzący ordynacje Raczyńscy czy Twardowscy, również znane postaci oraz miejscowości z nimi związane czy wydarzenia historyczne i ślady powstań narodowych. Tereny cenne przyrodniczo zachęcają do utworzenia kolejnych ścieżek: nordic walking, czy dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki - zanikające w naszym pejzażu budownictwo drewniane i szachulcowe oraz mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością kapliczki, figury i krzyże przydrożne świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej, wskazane byłoby utworzenie specjalnego szlaku lub ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z dawną zabudową wsi czy różnymi formami architektonicznymi tych niewielkich budowli kultowych.

Warto rozważyć organizację imprezy uniwersalnej, łączącej elementy widowiska historycznego, zabawy, sportu i jarmarku - pokazu, który byłby zakorzeniony w kulturze regionalnej, ale również atrakcyjny dla turystów. Może to być impreza w formule, np. *Jarmarku Kasztelańskiego* czy *Spotkań u Ordynata*, nasycona programem atrakcyjnym dla różnych grup pokoleniowych i społecznych. Gmina może także wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawami odkrywców, warsztatami edukacji regionalnej i aktywnego wypoczynku. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość. To tylko niektóre z możliwości wypromowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo –

krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Na terenie Gminy Obrzycko agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, a przykłady jej realizacji znajdziemy np. w Jaryszewie, Chraplewie, Piotrowie czy Zielonejgórze, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Obrzycko wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,

- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim

obowiązywania programu opieki nad zabytkami,

b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71– 83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system

finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określić, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni,

a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 4) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 5) wykonaniu trawników,
- 6) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 7) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 8) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z planowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.*

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

Przewodniczący Rady Gminy

Włodzimierz Janasek

UZASADNIENIE

do Uchwały Nr XXII/206/2021
RADY GMINY OBRZYCKO
z dnia 22 marca 2021 r.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.) Wójt Gminy sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Obrzycko na lata 2021-2024 zgodnie z art. 87 ust. 3 został pozytywnie zaopiniowany przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu pismem znak WWKZ.5120.782.2.2021 z dnia 26.01.2021 r. (doręczonym do urzędu w dniu 04.03.2021 r.).

Przewodniczący Rady Gminy

Włodzimierz Janasek